

Mala i srednja preduzeća – zamajac ekonomskog razvoja

UDK: 330.34:334.012.63/64

Miroslav Gveroski, Aneta Risteska, Stevčo Dimeski
Ekonomski fakultet – Prilep, m_gveroski@yahoo.com
Ekonomski fakultet – Prilep, a_risteska@yahoo.com
Stopanska Banka – AD Skopje, sdimeski@stb.com.mk

XII Internacionalni Simpozijum SymOrg 2010, 09.-12. Jun 2010, Zlatibor, Srbija

Veliki broj zemalja prolazi kroz period tranzicije i stoga MSP predstavljaju značajne zamajce razvoja. U ovom radu predstavice analizu MSP s ciljem da prikazemo njihov doprinos u prevazilaženju posledica tranzicije, povećanju konkurencije, preduzetništvu i efikasnosti ekonomije. Na kraju ovog rada elaborirane su prednosti i nedostaci malih i srednjih preduzeća.

Uvod

Veliki broj zemalja prolazi kroz period tranzicije, a pokretači razvoja trebalo bi da budu mala i srednja preduzeća. Značajne karakteristike perioda sedamdesetih godina prošloga veka bile su pad BDP, porast nezaposlenosti i smanjenje investicija. Jedini način da se poveća privredna aktivnost bio je da se omogući veća sloboda tržišta i smanji uloga države u privrednoj sferi. To je važno zbog stimulanja konkurencije, preduzetništva i privredne efikasnosti u nacionalnoj ekonomiji. Preduzetništvo se ponovo uspostavlja tako što se osnivaju mala i srednja preduzeća koja se oslanjaju na kreativnost, preduzetnički duh i inovacije koje uvode pojedinci. Ekonomska struktura tako postaje fleksibilnija i veći su izgledi za produktivnost i tehničku rekonstrukciju. U razvijenim zemljama broj malih i srednjih preduzeća je u stalnom porastu, a tako je i u zemljama u razvoju. Rast MSP zavisi od tipa društveno-ekonomskog razvoja.

1. MSP i ekonomski razvoj

MSP se obično definišu kao nezavisne firme koje zapošljavaju najviše 250 ljudi. Postoji veliki broj definicija i kriterijuma u klasifikaciji MSP. Na primer, u Francuskoj, Nemačkoj i Italiji kriterijum je 50 zaposlenih, u Velikoj Britaniji kriterijum je 200, u Holandiji iznosi 100 zaposlenih, a u Belgiji i Danskoj – 70 zaposlenih. [1]

Pored ovog, postoje i drugi kriterijumi koji služe istoj svrsi, na primer, obim proizvodnje, sredstva kojima kompanija raspolaže, učešće u imovinskom kapitalu, itd. U većini privreda, mala preduzeća su daleko brojnija od velikih kompanija. U Republici Makedoniji, po Zakonu o preduzećima, preduzeća se dele na mala i srednja primenom tri kriterijuma [2]: broj zaposlenih, godišnji obrt i vrednost sredstava (aktive).

Kriterijumi	Veličina preduzeća		
	mala	srednja	velika
prosečni broj zaposlenih	do 50 zaposlenih	do 250 zaposlenih	više od 250 zaposlenih
prosečni dohodak	< plate od 8.000	< plate od 40.000	> plate od 40.000
prosečna aktiva	< plate od 6.000	< plate od 30.000	> plate od 30.000

Tabela 1: Definicija MSP [2]

Doprinos MSP ekonomskim aktivnostima u zemlji je ogroman i obično se postavlja pitanje: Koji su uzroci i prednosti MSP i zašto su ona toliko značajna za razvoj zemlje?

Od MSP se očekuje da u velikoj meri povećaju efikasnost i rast i ona vode privredni razvoj zato što:

- MSP predstavljaju najdinamičniji segment mnogih tranzicionih ekonomija i ekonomija u razvoju;

- ona su izvor radnih mesta;
- MSP pokreću inovacije, preduzetništvo, konkurenciju i fleksibilnost;
- imaju značajnu ulogu u promovisanju rasta i razvoja;

Druge prednosti MSP su:

- imaju neposrednu kontrolu nad troškovima;
- lakše i jeftinije kontrolišu poslovanje;
- imaju liberalnije i slobodnije zakone za prikupljanje stranog kapitala;
- brže se usmeravaju prema uspešnim investicijama, inovacijama i učešću na tržištu;
- timski rad;
- veće odgovornosti u organizaciji rada, itd.

U većini ekonomija, MSP su mnogo brojnije od velikih preduzeća. U EU, MSP čine skoro 99% svih firmi i zapošljavaju oko 65 miliona ljudi. U velikom broju sektora MSP su pokretači inovacija i konkurentnosti. Globalno posmatrano, na MSP otpada 99% poslovanja i 40% do 50% BDP.

Najznačajniji uslov za razvoj MSP jeste poslovno okruženje.

Za opisivanje uslova u kojima MSP posluju koristi se veliki broj termina. Termin „investiciona klima“ je najširi i najčešće je u upotrebi. Odnosi se na lokaciju – posebne faktore koji stvaraju mogućnosti i podstiče da firme produktivno investiraju, otvaraju radna mesta i šire poslovanje. Investiciona klima obuhvata tri elementa. Prvi element su troškovi, koji su uglavnom opterećeni propisima, porezima, korupcijom, infrastrukturom i troškovima finansiranja. Drugi je rizik, a on se odnosi na predvidljivost politike, prava na imovinu i sprovođenja ugovora koji utiču na rizik finansiranja. Treći element su prepreke konkurenciji koje se postavljaju propisima kojima se kontroliše osnivanje firme i bankrot, zakonom o konkurenciji i pristupom finansijskim i infrastrukturnim tržištima. Drugi termin koji je u upotrebi jeste poslovno okruženje. Ono se odnosi na ulogu firme u ostvarivanju investicionog i ekonomskog rasta. [3]

Najznačajnije mere za poboljšanje poslovne klime i rast MSP su:

- ekonomska i politička stabilnost
- jeftinije i brže otvaranje firme
- bolje zakonodavstvo i propisi
- raspoloživost kvalifikovanih zaposlenih
- obrazovanje i obuka za preduzetništvo
- veće postignuće na jedinstvenom tržištu
- poreske olakšice
- finansijska podrška za MSP
- jačanje tehnoloških mogućnosti MSP
- razvoj snažnijeg, efektivnijeg predstavljanja interesa MSP
- sistem jedinstvenog šaltera
- jačanje infrastrukture za podršku MSP

2. MSP u Makedoniji danas

Razvoj privatnog sektora započeo je od 1990. godine. Te godine osnovano je 7234 preduzeća, a 2009. godine bilo je aktivno 70710 preduzeća.

Sektori koji najviše učestvuju u strukturi poslovnih subjekata bili su: veleprodaja i maloprodaja, popravka automobila, motorcikala, aparata za ličnu upotrebu i aparata za domaćinstvo, ukupno 29270 preduzeća, ili 41,4%, i proizvodnja, sa 8225 preduzeća, ili 11,6%, dok su najmanje zastupljeni bili sektori ribarstva sa 57 preduzeća ili 0,1% i rudarstva i vađenja kamena sa 144 preduzeća ili 0,2%.

Godine 2009. nije registrovana ni jedna firma u sektoru porodičnih firmi koje zapošljavaju članove porodice i imaju neizdiferencirane proizvodne aktivnosti za zadovoljenje ličnih potreba, niti ekstra-teritorijalne organizacije ili firme.

Podaci o strukturi aktivnih poslovnih subjekata prema broju zaposlenih pokazuju da najveći udeo, 84,0%, pripada poslovnim subjektima koji zapošljavaju 1 – 9 ljudi, a slede poslovni subjekti koji nemaju zaposlene (ili nisu dali informacije o zaposlenima) sa 8,8%, i firme sa 10 – 19 zaposlenih, čiji je udeo 3,1%. Udeo poslovnih subjekata sa 20 – 49 zaposlenih iznosio je 2,1%, onih sa 50 – 249 zaposlenih bilo je 1,6%, a poslovni subjekti koji zapošljavaju 250 i više zaposlenih imali su udeo od samo 0,3%. [7]

Ako imamo u vidu da MSP imaju značajnu ulogu u razvoju privrede, onda vidimo da broj MSP sve vreme raste.

	1991	1994	1997	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2009
MSP	9.703	28.551	32.934	31.204	33.151	34.991	36.963	39.096	41.517	44.340	70.506
Aktivna	10.270	29.157	33.455	31.795	33.269	35.110	37.074	39.199	41.590	44.424	70.710

Tabela 2: Broj MSP u Republici Makedoniji [6]

Sektor	mala	srednja	velika
Poljoprivreda, lov i šumarstvo	2778	32	5
Ribolov	57	-	-
Rudarstvo i vađenje kamena	133	7	4
Proizvodnja	7787	364	74
Električna energija, gas i vodoprivreda	93	22	9
Građevinarstvo	3944	53	7
Veleprodaja i maloprodaja; popravka vozila, motorcikala i aparata za ličnu upotrebu i za domaćinstvo	29165	96	9
Hoteli i restorani	3920	17	1
Transport, skladištenje i komunikacije	6459	26	11
Finansijako posredovanje	308	17	9
Nekretnine, iznajmljivanje i poslovanje	6161	41	13
Javna uprava i odbrana; obavezna društvena zaštita	146	47	26
Obrazovanje	677	274	3
Zdravstvo i socijalni rad	3106	119	21
Ostale komunalne, socijalne i lične usluge	4613	44	12
Privatna domaćinstva koja zapošljavaju članove porodice i imaju neizdiferenciranu proizvodnju za lične potrebe	-	-	-
Ekstra-teritorijalne organizacije i tela	-	-	-
Ukupno	69347	1159	204

Tabela 3: Broj aktivnih preduzeća u Republici Makedoniji po sektorima i po broju zaposlenih [6]

Finansiranje MSP – proces finansiranja je značajan za postojanje preduzeća. Finansijska situacija jedna je od ključnih karakteristika svakog preduzeća.

Postoji veliki broj izvora finansiranja MSP u Republici Makedoniji, ali najviše postoji potreba za:

- srednjoročnim i dugoročnim finansiranjem, posebno za kupovinu opreme;
- kreditnim linijama za obrtni kapital, uključujući sezonski i sektorski određen kapital;
- složenijim proizvodima kao što je faktoring, lizing i profesionalnim i dostupnim uslugama plaćanja;
- finansiranjem izvoza, uključujući povratni faktoring, finansiranje kupovine pretplatom;

A alternativni instrumenti finansiranja za mala i srednja preduzeća su:

- lizing nekretnina;
- kupovina opreme na dugi rok;
- hipoteke;
- finansiranje pomoću dužničkog kapitala;
- investiranje privatnog kapitala.

MSP i zapošljavanje – jedna od značajnih prednosti MSP jeste da su ona izvor novih radnih mesta. Godine 2005, broj zaposlenih u malim, srednjim i velikim preduzećima iznosio je 267251, a 54,4% od tog broja bilo je zaposleno u malim preduzećima i 21,3% u srednjim preduzećima. Ovo ilustruje značaj sektora MSP u otvaranju novih radnih mesta (3/4 ili 75,7% ukupno zaposlenih bilo je zaposleno u MSP). [4]

Znajući kakve su prednosti osnivanja i funkcionisanja malih i srednjih preduzeća, smatramo da svaka nacionalna ekonomija treba da sprovede reforme kako bi razvijala ova preduzeća.

MSP i spoljna trgovina – od postizanja nezavisnosti, trgovina sa stranim zemljama ostvarila je trgovinski deficit i to predstavlja veliki problem za makedonsku privredu. Stoga je potrebno preduzeti mere za povećanje izvoza, a glavni cilj je učiniti da proizvodi iz Makedonije budu konkurentniji na stranim tržištima.

Tabela 4: Zemlje u koje makedonska preduzeća izvoze [5]

Država	Izvoz u hiljadama dolara, januar-februar 2010
Nemačka	86 807
Rusija	1 737
Grčka	32 705
Srbija	26 443
Bugarska	43 900
Italija	27 003
Kosovo	51 606
Kina	11 196
Turska	6 432
Hrvatska	18 039
Slovenija	5 253
Velika Britanija	6 350
Belgija	20 134
Rumunija	2 477
Švajcarska	1 872
Holandija	8 270
Španija	8 685
Bosna I Hercegovina	9 852
Ukrajina	243
Austrija	3 391
Ukupno	401 019

Tabela 4: Zemlje u koje makedonska preduzeća izvoze [5]

Nažalost, MSP posluju uglavnom na domaćem tržištu i ostvaruju veoma mali procenat izvoza.

3. Unapređenje poslovnog okruženja za razvoj MSP u Republici Makedoniji

Poslovna klima u Republici Makedoniji ima glavnu ulogu u ekonomskim aktivnostima i razvoju privrede zemlje.

Prema Izveštaju o poslovanju za 2009. godinu, Republika Makedonija je uvela veliki broj poboljšanja u poslovnu klimu. Analiza poslovne klime u Republici Makedoniji izvršena je na osnovu podataka iz Izvešta-

ja o poslovanju za 2006. i 2009. godinu. Izveštaji obuhvataju sledeće kriterijume:

- pokretanje firme;
- dobijanje dozvole za gradnju;
- zapošljavanje radnika;
- registrovanje nekretnine / imovine;
- dobijanje kredita;
- zaštita investitora;
- isplata poreza;
- prekogranična trgovina;
- sprovođenje ugovora;
- zatvaranje firme.

Makedonija Pogodnosti za poslovanje (mesto) 81		
Pokretanje firme	Registrowanje nepokretnosti	Prekogranična trgovina
Procedure (broj) 13	Procedure (broj) 6	Izvozna dokumentacija (broj) 10
Vreme (u danima) 48	Vreme (u danima) 74	Potpisi potrebni za izvoz (broj) 8
Troškovi (% dohotka po glavi stanovnika) 11,3	Troškovi (% vrednosti nekretnine) 3,6	Vreme potrebno za izvoz (u danima) 32
Minimalni kapital (% dohotka po glavi stanovnika) 145,2	Dobijanje kredita	Uvozna dokumentacija (broj) 10
Dobijanje dozvola	Indeks snage zakonskih prava (0-10) 6	Potpisi potrebni za uvoz (broj) 11
Procedure (broj) 18	Indeks potpunosti informacije (0-6) 3	Vreme potrebno za uvoz (u danima) 35
Vreme (u danima) 241	Pokrivenost javnim registrom (% odraslih) 1,9	Sprovođenje ugovora
Troškovi (% dohotka po glavi stanovnika) 67,5	Pokrivenost privatnim biroima (% odraslih) 0,0	Procedure (broj) 27
Zapošljavanje i otkazi radnicima	Zaštita investitora	Vreme (u danima) 509
Indeks problema prilikom zapošljavanja radnika (0-100) 61	Indeks javnosti podataka (0-10) 5	Troškovi (% dugovanja) 32,8
Indeks strogo određenog radnog vremena (0-100) 60	Indeks obaveza direktora (0-10) 7	Zatvaranje firme
Indeks teškoća pri otpuštanju radnika (0-100) 40	Indeks težine sporova akcionara (0-10) 6	Vreme (u godinama) 4
Indeks strogih zahteva pri zapošljavanju radnika (0-100) 54	Indeks snage zaštite investitora (0-10) 6,0	Troškovi (% dugovanja) 28
Troškovi zapošljavanja radnika (% plate) 33	Plaćanje poreza	Stopa povraćaja (broj centi po dolaru) 15,4
Troškovi otpuštanja radnika (nedelje plate) 41	Plaćanja (broj) 54	
	Vreme (broj sati godišnje) 96	
	Ukupna zaduženost porezima (% bruto profita) 40,1	

Tabela 5: Rangiranje po poslovanju – Republika Makedonija 2006. godine [7]

Izvor: Izveštaj o poslovanju za 2006. godinu

Makedonija Pogodnosti za poslovanje (mesto) 71		
Pokretanje firme	Registrowanje nepokretnosti	Prekogranična trgovina
Procedure (broj) 7	Procedure (broj) 6	Izvozna dokumentacija (broj) 6
Vreme (u danima) 9	Vreme (u danima) 66	Vreme potrebno za izvoz (u danima) 17
Troškovi (% dohotka po glavi stanovnika) 3,8	Troškovi (% vrednosti nekretnine) 3,4	Troškovi izvoza (US\$) 1,315
Minimalni kapital (% dohotka po glavi stanovnika) 0.0	Dobijanje kredita	Uvozna dokumentacija (broj) 6
Dobijanje dozvola	Indeks snage zakonskih prava (0-10) 7	Vreme potrebno za uvoz (u danima) 15
Procedure (broj) 21	Indeks potpunosti informacije (0-6) 4	Troškovi uvoza (US\$) 1,325
Vreme (u danima) 198	Pokrivenost javnim registrom (% odraslih) 6.5	Sprovođenje ugovora
Troškovi (% dohotka po glavi stanovnika) 1.862.8	Pokrivenost privatnim biroima (% odraslih) 0.0	Procedure (broj) 38
Zapošljavanje i otkazi radnicima	Zaštita investitora	Vreme (u danima) 385
Indeks problema prilikom zapošljavanja radnika (0-100) 50	Indeks javnosti podataka (0-10) 5	Troškovi (% dugovanja) 33.1
Indeks strogo određenog radnog vremena (0-100) 60	Indeks obaveza direktora (0-10) 6	Zatvaranje firme
Indeks teškoća pri otpuštanju radnika (0-100) 30	Indeks težine sporova akcionara (0-10) 4	Vreme (u godinama) 3.7
Indeks strogih zahteva pri zapošljavanju radnika (0-100) 47	Indeks snage zaštite investitora (0-10) 5.0	Troškovi (% nekretnina) 28
Troškovi otpuštanja radnika (nedelje plate) 26	Plaćanje poreza	Stopa povraćaja (broj centi po dolaru) 16.7
	Plaćanja (broj) 40	
	Vreme (broj sati godišnje) 75	
	Ukupna zaduženost porezima (% bruto profita) 18.4	

Tabela 6: Rangiranje po poslovanju – Republika Makedonija [7]

Iz navedenih podataka može se zaključiti da je Republika Makedonija veoma napredovala kad se radi o pokretanju firmi (danas je za osnivanje firme potrebno 7 dana zahvaljujući tome što je uveden jedinstveni šalter) i plaćanju poreza, zahvaljujući poreskim olakšicama.

Najznačajniji uslov za osnivanje MSP jeste makroekonomska stabilnost. Privredni rezultati Republike Makedonije izraženi su u stabilnom rastu BDP od oko 4%, niskoj stopi inflacije koja u proseku iznosi 3%, fiskalnoj disciplini koju su potvrdile i međunarodne finansijske institucije i uspešnoj koordinaciji između fi-

skalne i monetarne politike. Godine 2006., privreda Makedonije rasla je po stopi od 4%, za šta su zaslužne i usluge i industrija. Inflacija, merena Indeksom potrošačkih cena (CPI) bila je niska i stabilna, i iznosila je 3,1%. Deficit državnog budžeta 2006. godine iznosio je samo 0,5% BDP, dok je višak na deviznim računima i deficit na tekućem računu iznosio oko 1% BDP. [ta više, devizne rezerve narasle su na oko 5 meseci izvoza. Ovi pozitivni rezultati disciplinovane fiskalne politike odrazili su se na monetarnu politiku, što je imalo za posledicu značajno smanjenje kamatnih stopa koje su na kraju 2005. godine iznosile 8%, a na kraju 2006. godine 5,5%.

	2005	2006
BDP (stvarne stope rasta)	4,1	3,2%
BDP (u milijardama USD)	5,78	6,2
Inflacija (decembar-decembar)	1,2	2,9
Inflacija (prosečna)	0,5	3,2
Indeks cena na malo (decembar-decembar)	3,2	2,9
Indeks cena na malo (u proseku)	2,1	3,9
Stopa nezaposlenosti (u %)	37,3	35,9
Budžetski deficit	0,2	- 0,56
Novčana masa M1(izmene u procentima, decembar-decembar)	7,5	17,1
Novčana masa M2(izmene u procentima, decembar-decembar)	12,4	31,5
Novčana masa M3(izmene u procentima, decembar-decembar)	15,1	24,9
Ponderisane kamatne stope na zajmove (u %,godišnje)	12,1	11,3
Ponderisane kamatne stope na zajmove (u %,godišnje)	5,2	4,7
Srednji devizni kurs MKD/EUR	61,3	61,2
Srednji devizni kurs MKD/USD	49,3	48,8
Izvoz fob (u milionima USD)	2.039,6	2.396,3
Uvoz fob (u milionima USD)	3.097,6	3.681,5
Trgovinski bilans fob (u milionima USD)	- 1057,5	-1.285,2
Stanje po tekućem računu (u milionima USD)	-81,5	-23,7
Stanje po tekućem računu (kao % BDP)	-1,4	-0,4
Bruto devizne rezerve (glavnica, kraj perioda)	1.324,7	1.865,8
Pokrivenost uvoza (bruto devizne rezerve/uvoz fob plus plaćanje usluge) po mesecima	4,4	5,3
Ukupan spoljni dug (glavnica, kraj perioda, u milionima USD)	2,274,8	2.434,7
Servisiranje ukupnog duga (u milionima USD)	234,4	481,5
Ukupni spoljni dug (kao % BDP)	39,1	39,2

Tabela 7: Glavni ekonomski pokazatelji za Republiku Makedoniju[8]

Zaključak

Mala i srednja preduzeća predstavljaju glavni faktor razvoja nacionalne ekonomije, posebno u zemljama u razvoju i u zemljama koje sve više prolaze kroz procese tranzicije. Osnovna prednost MSP jeste u tome što se lako prilagođavaju i mogu da pređu u druge sektore što je veoma značajno u današnje vreme, kada su za uspeh potrebne brze promene. Druga prednost MSP je u tome što je osnivački kapital manji nego osnivački kapital potreban za druga preduzeća, tako da je veliki broj ljudi može da otvori novu firmu. MSP učestvuju u stvaranju BDP, utiču na stopu zaposlenosti; u stvari, one pokreću otvaranje novih radnih mesta i pomažu poboljšanju životnog standarda ljudi, tako da je život nacije bolji. Kad se imaju u vidu sve ove prednosti osnivanja MSP, svaka nacionalna ekonomija bi trebalo da preduzme mere da poboljša poslovnu klimu kako bi olakšala poslovanje MSP i kako bi se njihov broj povećao. U Republici Makedoniji preduzet je veliki broj mera da se omogući razvoj MSP.

- unapređen je pravni sistem;
- smanjen je broj procedura i administrativnih opterećenja;
- obezbeđen je adekvatan pristup finansijama i visoke kamatne stope;
- povećana je produktivnost, kvalitet i konkurentnost proizvoda;
- uvedene su nove tehnologije i transfer know-how;
- uvedeno je obrazovanje za preduzetništvo (posebno u osnovnim i srednjim školama);
- smanjen je jaz u saradnji obrazovanja i poslovnog sektora;
- smanjena je korupcija i politički uticaj;
- uvedena je zakonska zaštita investitora i primena zakona uopšte;
- povećane su investicije u sektor MSP;
- formulisana je Nacionalna strategija vlade za razvoj MSP;
- oformljena je institucionalna infrastruktura za podršku MSP (Agencija za promociju preduzetništva,

Regionalni centri za razvoj privrede, Agencije za promociju preduzetništva, Poslovni inkubatori);

- omogućen je jeftiniji i brži početak (olakšana registracija firme uspostavljanjem jedinstvenog šaltera i smanjen broj procedura za registraciju kompanije – potrebne su samo tri);
- kvalifikovana radna snaga je relativno jeftina; itd.

LITERATURA

- [1] Fiti T., Haxi-Vasileva Markovska V., (1994) "Prepriemnistvo i prepriemnicki menaxment", Ekonomski fakultet 'Skopje, p. 60
- [2] Trade Companies Law, Official Gazzete of Republic of Macedonia, 28 / 96.

[3] Small enterprises development, *An international journal of microfinance and business development*, MDG Publishing, december (2005), Volume 16.

[4] Status of and obstacles faced by the local SME sector, Foundation for SME development Regional Enterprises Support Centre, Bitola, report 2008

[5] www.apprm.gov.mk

[6] www.crm.com.mk/1991-2002 State Statistical Office and from 2003 Central Registry

[7] www.doingbusiness.org

[8] www.stat.gov.mk